

**ARTICLES DE TEMÀTICA SOCIOLINGÜÍSTICA REDACTATS
PER AL *DICCIONARI DE LINGÜÍSTICA VOX* DIRIGIT PER
JESÚS TUSON (Barcelona: Biblograf, 2000).**

conflicte lingüístic *soc.* Procés històric de tensió entre col·lectius humans sociolingüísticament definits en què, en un marc de dominació política minoritzant, el grup subordinat és dut a una situació caracteritzada per l'ús d'una varietat pública al·lòctona altament estandarditzada i desenvolupada, que ocupa de manera obligada i exclusiva les funcions institucionalitzades, i el d'una o més varietats autòctones sovint no codificades ni unificades, que resten forçadament confinades a les comunicacions individualitzades. Macrohistòricament, si la situació persisteix llargament, sembla tendir a evolucionar cap a la substitució del codi autòcton per l'al·lòcton en la totalitat de les funcions, fins i tot les de caràcter més privat, reguladores de la transmissió lingüística intergeneracional. Si la comunitat subordinada emprèn, però, un procés de normalització —habitualment en el marc d'una recuperació del seu autogovern— la tendència pot ser reinvertida i arribar a la plenitud de funcions per al codi propi —convenientment estandarditzat. (ABB) [ARACIL (1982); NINYOLES (1980.)]

(pàg. 80)

minorització lingüística *soc.* Situació que pateixen les comunitats lingüístiques que, havent estat incorporades subordinadament a estructures polítiques estatals que no controlen, són sotmeses a polítiques tendents a dificultar l'ús i el conreu públics i formals de la seva llengua pròpia, que poden arribar, segons les conjuntures, a la prohibició total de l'ús públic i fins i tot privat del codi autòcton. La minorització també pot ser deguda a factors demogràfics, com ara irrupcions massives de població que poden deixar numèricament en inferioritat els autòctons i arribar a produir una dinàmica d'assimilació lingüística d'aquests en el seu propi territori. De fet, en les situacions en què es combinen amb força tots dos grans factors —el polític i el demogràfic—, l'evolució més habitual és cap a un procés de substitució lingüística del codi autòcton, tot i que també hi jugaran factors econòmics i

identitaris que poden influir a favor del manteniment del grup minoritzat. (ABB)
[ARACIL (1983); MONTANER (1988).]

(pàg. 229-230)

normalització lingüística soc. Macroprocés social intencional que, a partir d'una determinada fase de substitució lingüística, pretén la plena recuperació de funcions i de parlants per al codi en recessió X, amb l'objectiu d'aturar la substitució i d'assegurar l'estabilitat i la continuïtat lingüística futures de la comunitat cultural X. Cal distingir-hi clarament dos processos interrelacionats: el de *codificació* o *normativització* dels vernacles recessius i el *d'extensió de l'ús*. La normalització lingüística es dóna habitualment en els casos en què un col·lectiu lingüístic políticament subordinat en el seu propi territori aconsegueix modificar aquest context i té la voluntat de suprimir els efectes negatius que aquella situació ha produït en el pla lingüístic. Segons la durada i les característiques del procés de substitució el punt de partida de la normalització serà més o menys òptim. Les situacions inicials poden anar des de la total o quasi total absència de parlants fins a una majoria de parlants simplement (quasi)bilingüïtzats i encara amb molt poc grau de trencament de les funcions bàsiques de transmissió intergeneracional. Malgrat que a l'inici les accions de normalització lingüística poden sorgir i ser empreses des de la iniciativa purament privada (a base de publicacions, manifestos, campanyes, etc.), el procés no sembla possible que reïxi sense una decidida política lingüística que impulsi globalment tots els canvis necessaris. La legitimació pública de la nova situació arriba amb l'atorgament del rang d'*oficial* al codi fins aleshores recessiu, fet al qual hauran de seguir habitualment disposicions concretes sobre normes d'ús lingüístic en els àmbits públics, tant de dependència oficial com no oficial. El procés d'implantació del nou model sociolingüístic, molt probablement, serà gradual i asimètric, donades les dificultats de canviar els comportaments lingüístics de manera immediata, tant d'ordre social com de competència lingüística. Si al començament del procés el codi subordinat X no disposava de varietat codificada consensuada, serà d'extrema urgència emprendre un procés de planificació per tal de crear-la i decretar-la oficialment, a fi de poder transmetre als formadors -que les hauran d'estendre posteriorment al conjunt de la societat- normes clares i diàfanes del que haurà d'arribar a ser el nou estàndard de comunicació lingüística. La primera gran fase de l'extensió de l'ús haurà de tenir com a objectiu, per tant, els individus encarregats de l'elaboració de les comunicacions *institucionalitzades* tant oficials com no-oficials (mestres i professors, locutors, periodistes i escriptors, funcionaris i administratius, publicitaris i comerciants, etc.) que són els que han d'anar fent possible la presència de la nova varietat en l'ecosistema sociocultural. El fet precisament, que les comunicacions públiques siguin efectuades ara en el codi en

recessió serà un element cabdal en l'aturada del procés substitutiu en marxa. Si el procés de normalització és percebut com a triomfant i irreversible, els comportaments privats dels individus —les comunicacions *individualitzades*— tendiran a adaptar-s'hi de manera gradual. Molt probablement, els que encara en conservin la competència decidiran de transmetre a la nova generació la varietat autòctona habitual dels pares i no pas el codi al·lòcton fins llavors dominant en la comunicació pública. Però la recuperació de les funcions interpersonals i familiars per a la llengua recessiva X en el cas dels individus que ja hagin perdut la competència en aquest codi pot ser més difícil. En aquest cas —i, en especial si la distància estructural entre els codis en conflicte és alta— tot el procés d'extensió de l'ús pot veure's substancialment endarrerit, ja que els mateixos adults hauran d'adquirir competència suficient abans que els sigui possible de dur a la pràctica la possible decisió de parlar en aquest codi als seus fills. En el cas de processos de normalització lingüística de codis en situació de no clara predominança (per causa, per exemple, de la continuïtat oficial també del codi dominant Y i de forta presència d'aquest, encara, en importants àmbits de la comunicació pública), l'evolució pot ser molt més incerta i oberta. (ABB) [ARACIL (1982); BASTARDAS (1988); CORBEIL (1980); MARÍ (1992); NINYOLES (1975); SÁNCHEZ CARRIÓN (1987); VALLVERDÚ (1979; 1990.)]

(pàg. 248-249)

planificació lingüística soc. Procés que té com a objectiu fonamental la construcció d'una varietat lingüística estàndard. S'hi distingeixen habitualment quatre grans subprocessos: selecció, codificació, elaboració i aplicació o implantació. En la fase de *selecció* caldrà decidir el vernacle o els vernacles que hauran de servir de base per a la varietat, habitualment tenint en compte criteris demolingüístics, geopolítics i geoeconòmics, o bé per tradició literària anterior. Tot i que és més infreqüent, també es pot intentar construir una varietat de base sincrètica, amb elements de vernacles diferents, com en el cas de l'euscar 'batua'. Seleccionada la varietat de base, es pot passar al subprocés de *codificació*, que consistirà en tres grans empreses normativitzadores: la grafització, és a dir, la resolució de la correspondència so-grafia, fet que implicarà també la tria d'un alfabet; la gramaticalització o ordenació de l'organització morfosintàctica; i la lexicalització, que consisteix en la fixació de la correspondència forma-significat. D'aquesta segona fase, doncs, n'hauran sortit l'ortografia, la gramàtica i el diccionari normatiu, canemàs central tradicional de la planificació que contemporàniament haurà de ser completat també per la decisió sobre l'ortologia o les ortologies de la nova varietat. Un cop finalitzat el procés de codificació bàsica, si aquesta és promulgada com a oficial pel poder polític corresponent o bé si simplement té els mitjans i la voluntat

de ser difosa i utilitzada socialment, començaran dues altres etapes sovint més simultànies que no pas seqüencials: l'elaboració i la implantació. S'entén per *elaboració* la creació dels termes i estils necessaris que possibilitin l'ús de la nova varietat estandarditzada en totes les funcions comunicatives d'una societat contemporània. Per tant, a mesura que creixin els usos de la varietat codificada sorgirà naturalment la necessitat de disposar de vocabularis específics, que seran creats bé per institucions terminològiques establertes o bé pels mateixos autors dels textos. L'aportació dels usuaris —escriptors, periodistes, locutors, etc.— serà bàsica en la creació estilística. La *implantació* tindrà dos nivells fonamentals d'actuació: la difusió del coneixement i l'extensió d'ús social de la varietat estandarditzada. Per al primer objectiu, caldrà l'elaboració de gramàtiques i textos didàctics, la formació de formadors i el consegüent ensenyament pràctic de la nova varietat. En el segon cas, el grau d'adopció d'aquesta per a les comunicacions socials dependrà, generalment, de les mesures que pugui prendre el poder polític corresponent i de com siguin acceptades pels usuaris potencials. Tot i que la nova varietat pot començar a ser utilitzada ja pels escriptors i intel·lectuals que en l siguin partidaris, no s'adoptarà per a les funcions públiques més importants —usos administratius i jurídics, sistema educatiu general, àmbits econòmics, etc.— fins que el poder polític corresponent no la confirmi oficialment i adopti les mesures pertinents (estatus oficial, règim lingüístic en l'ensenyament reglat, etc.). Al llarg de tot aquest procés no és pas descartable que es produeixin tensions i conflictes més o menys aguts entre els partidaris de les diferents alternatives en cada una de les múltiples decisions que caldrà emprendre en cada etapa. Així, per exemple, els conflictes per raons ortogràfiques o lèxiques són fàcilment produïbles, en especial abans que el poder polític sancioni legalment i clarament la normativa elaborada pels lingüistes. Tenint en compte que els complexos de vernacles existents generalment no són homogenis, la tria d'un d'aquests com a base de la varietat normativitzada pot implicar automàticament una 'degradació' simbòlica de les formes i els trets lingüístics que no hi hagin estat incorporats, fet que, de vegades pot resultar de mal pair pels parlants no afavorits, en especial si hi ha diferències en les representacions identitàries en el si de la comunitat lingüística. (ABB) [ARACIL (1982); COBARRUBIAS i FISHMAN (1983); COOPER (1989); CORBEIL (1980), HAUGEN (1966; 1987), cap. 10 i 11; LAMUELA i MURGADES (1984); LAMUELA (1987); SOLER i CARBÓ (1988).]

(pàg. 269-271)

política lingüística *soc.* Conjunt de mesures que els poders públics poden prendre per tal d'intervenir en les comunicacions lingüístiques de la societat. Les intervencions tenen habitualment com a objectiu fonamental l'ordenació de

l'activitat lingüística —si més no pública— de la societat d'acord amb l'assignació de funcions a una o més varietats lingüístiques. Aquesta assignació de funcions repercutirà en el pla lingüístic tot augmentant o empobrint la capacitat expressiva de les diverses varietats presents segons les funcions que els siguin atorgades. En un procés de planificació lingüística, arribar a l' estandardització requerirà mesures d'oficialització i d'implantació de la varietat codificada a través de les corresponents decisions governamentals o legislatives que facin d'aquest codi la llengua habitual de l'administració, del sistema educatiu i de la resta d'activitats i d'institucions oficials o paraoficials i, en general, públiques. En cas de conflicte lingüístic el poder polític pot adoptar fins i tot disposicions negatives respecte de l'ús de les varietats lingüístiques que no vulgui com a públiques, prohibint-ne i sancionant-ne explícitament la utilització en totes o la majoria de les funcions, fet que pot conduir a la substitució del codi subordinat. Al contrari, si els principis de l'estat —en el cas de pluralitat lingüística de la població— es basen en la doctrina igualitària, les polítiques adoptades tendiran a una assignació *territorial* o bé *personal* de les funcions de les diverses varietats o llengües en presència i a una protecció de les comunitats lingüístiques més petites. L'organització territorialitzada de l'assignació de funcions afavoreix l'estabilitat i la continuïtat no conflictiva de les diverses llengües que puguin coexistir en un mateix estat tot establint ecosistemes diferents en juxtaposició. Aquest tipus d'ordenació, però, té més dificultats d'implantació en cas de mescla important de poblacions en un mateix territori, situació en què l'assignació de funcions podrà fer-se segons el principi de personalitat, exclusivament o combinant-lo amb el de territorialitat. (ABB) [ARACIL(1983); BALILBAR i LAPORTE (1974); BASTARDAS i BOIX (1993); NINYOLES (1975; 1976; 1977); MCRAE (1983; 1986); MAURAI (1987).]

(pàg. 274-75)

sociolingüística *soc.* Camp interdisciplinari que comprèn l'estudi de les interrelacions entre el fenomen lingüístic i el fenomen sociocultural. Des del punt de vista lingüístic poden distingir-se fonamentalment quatre grans àrees sociolingüístiques només parcialment independents: a) els aspectes no biopsicològics del procés de *socialització lingüística*; b) l'ús de les formes lingüístiques en la comunicació social i els seus determinants; c) la *dinàmica social* de la reproducció, de canvi de l'ús i de les formes lingüístiques i els processos de retrocessió i d'extensió d'aquests en l'espai i en el temps; i d) les *definicions de la realitat* (ideologies, creences, actituds, etc.) en relació amb les formes i varietats lingüístiques. Segons l'enfocament, des del punt de vista més aviat *macro*, els temes més específics d'estudi han estat fins ara la diversitat dels sistemes lingüístics en el marc social, el contacte d'aquests, els conflictes lingüístics i els seus resultats

històrics de substitució/estabilització/normalització, la política lingüística en general i les ideologies que la justificaven, els processos de bilingüització i d'assimilació en els fenòmens migratoris, els processos d'estandardització, les correlacions entre formes lingüístiques i variables socials, etc. Des de la perspectiva *micro* els problemes més treballats han estat la conversa, el comportament lingüístic dels bilingües, l'adquisició lingüística, els significats socials de les formes lingüístiques, les actituds dels parlants, les relacions entre varietats de parla i identitats, etc. La conceptualització dels fenòmens sociolingüístics tendeix a prendre com a base una perspectiva ecològica i dinàmica que permet, així, no solament integrar aportacions fonamentalment provinents de l'antropologia cultural, la sociologia i la psicologia social, sinó innovar, des d'aquest punt de vista interrelacionat, la perspectiva teòrica de les ciències socioculturals, a partir de l'objectiu bàsic d'entendre globalment el comportament lingüístic humà. Aquesta diversitat d'aportacions ha produït correlativament una pluralitat metodològica important que va des del quantitativisme estadístic més radical fins a la recerca etnogràfica i fenomenològica, segons la procedència acadèmica o l'opció científica de l'investigador. Tot i que l'estudi de problemes que avui qualificaríem de sociolingüístics es remunta uns quants segles enllà, l'emergència contemporània d'un camp interdisciplinari més o menys definit com l'actual pot situar-se en la segona meitat d'aquest segle. Malgrat que Haver C. Currie utilitzés ja el 1949 el rètol *sociolingüística* i el 1953 Uriel Weinreich publicqués *Languages in Contact* i Einar Haugen *The Norwegian Language in America*, l'impuls fonamental, però, sembla que va produir-se a Amèrica del Nord a partir de la dècada dels anys seixanta amb les obres de J. A. Fishman —des de la sociologia de la llengua—, D. Hymes i J. Gumperz —des de l'etnografia de la parla—, W. Labov —des de les relacions entre llengua i estratificació social i canvi lingüístic—, el mateix Haugen —des de la planificació lingüística—, W. F. Mackey —des del bilingüisme—, etc. També a Europa van anar sorgint la pedagogia social de B. Bernstein des d'Anglaterra, els estudis de Heinz Kloss des d'Alemanya, els efectuats a França per M. Cohen, R. Lafont, J. B. Marcellesi, etc. A l'àrea catalana són ja de l'època inicial els treballs de L. V. Aracil, F. Vallverdú, R. L. Ninyoles i A. M. Badia sobre els problemes teòrics de la sociolingüística i sobre els processos de les comunitats lingüístiques subordinades, amb importants contribucions conceptuals. La reflexió sociolingüística s'ha anat desenvolupant d'aleshores ençà ajudada tant per la utilitat pràctica de les seves contribucions i per la creixent tendència científica a la interdisciplinarietat com pel seu paper de contrapès i complement a l'altra gran línia de la investigació lingüística contemporània —el generativisme—, més basada en una perspectiva psicologista i formalista. (ABB). [ARACIL (1982); BASTARDAS i SOLER (1988); FISHMAN (1971; 1972); GUMPERZ (1982); HYMES (1974); LABOV (1972); NINYOLES (1971); VALLVERDÚ (1980).]

subordinació lingüística *soc.* Situació que viuen determinades comunitats lingüístiques políticament subordinades caracteritzada per l'atribució de la pràctica totalitat de les funcions comunicatives públiques a una varietat lingüística al·lòctona, la qual, doncs, fa el paper que pertocaria a l'estàndard autòcton. Aquest estat de coses impossibilita *de facto* la construcció i l'existència mateixa de la varietat normativitzada pròpia, la qual cosa pot conduir a un procés de substitució lingüística amb el progressiu abandó total dels vernacles corresponents i l'adopció de l'estàndard al·lòcton fins i tot com a llengua primera i habitual del col·lectiu subordinat. (ABB)

(pàg. 335)

substitució lingüística *soc.* Procés històric de pèrdua de funcions i de parlants d'una varietat lingüística X en favor d'una altra varietat Y, que duu sovint a l'extinció completa del codi recessiu. La causació fonamental del fenomen es troba en els esdeveniments extralingüístics que puguin experimentar els individus del grup afectat. Així, factors com ara subordinació política, minorització, migració, dependència econòmica o tecnològica, etc., poden donar lloc —aïlladament o interrelacionadament— a situacions en què els parlants de X hagin adquirit també Y i acabin trobant en aquesta darrera llengua valoracions ideològiques i avantatges pràctics altament positius que els porti a abandonar completament l'ús de X, finalment considerada una manera de parlar estigmatitzada i, doncs, socialment inconvenient i sense futur. La dinàmica del procés és fonamentalment contextual i intergeneracional. En l'esquema típic, el context del grup humà afectat sofreix determinats canvis amb importants repercussions lingüístiques que faran que la totalitat del grup o bé capes rellevants entrin en contacte amb el codi al·lòcton Y, amb un grau més o menys important de bilingüïtzació (de vegades només receptiva, en especial en el cas dels adults). En aquest context i, bàsicament, en els casos en què les comunicacions institucionalitzades fonamentals —en especial el sistema escolar— estiguin ja funcionant en Y, la nova generació desenvoluparà un alt grau de bilingüïtzació típicament asimètrica en què les competències formals —llegir i escriure— les haurà adquirides només en Y, amb resultats, doncs, nefastos per a les possibilitats d'ús públic i les atribucions valoratives del codi autòcton X, reservat simplement per a les funcions orals individualitzades. Si en el transcurs de la vida de la generació o generacions bilingüïtzades no desapareixen les causes que van produir la situació minoritària i no s'empra, doncs, un procés de normalització

lingüística que pugui modificar una representació de la realitat ja molt negativa i fins i tot inconvenient en relació amb la varietat lingüística autòctona, pot produir-se la interrupció de la transmissió intergeneracional d'aquesta varietat en el moment en què els pares bilingüïtzats decideixin de parlar als fills no en X, sinó en Y. La tercera o quarta generació —en aquest esquema típic— tindrà ja com a llengua primera el codi inicialment al·lòcton, fet que, a mesura que vagin desapareixent els parlants encara existents de X, resultarà habitualment en la completa extinció de l'ús de la varietat autòctona per manca de parlants. (ABB) [ARACIL (1982); FISHMAN (1966); JUNYENT (1992); DORIAN (1989); LIEBERSON (1981), cap. 7, 9, 12.]

(pàg. 335-336)

ús soc. Noció central a l'entorn de la qual gira la sociolingüística. Contraposat al concepte d'estructura, propi de la lingüística estricta, l'ús dona compte de l'activitat socioexistencial de les varietats lingüístiques, *locus* dels fenòmens de reproducció i canvi i justificació última de la funció o defunció de les llengües humanes. L'ús de les formes i varietats lingüístiques s'organitza tenint en compte en compte les normes socials que els interlocutors comparteixen per a les diferents funcions comunicatives en els àmbits i situacions socioculturals corresponents. Aquests comportaments lingüístics són fruit de la negociació social en el marc de l'ecosistema sociopoliticoeconòmic en què visquin els individus, el qual pot fàcilment afavorir unes determinades normes d'ús en detriment d'altres. Una vegada instaurades, les normes socials poden persistir rutinàriament fins i tot més enllà del context estructural que les va determinar, fet en alt grau responsable de la persistència de les conductes. Si l'ecosistema sociocultural registra, però, esdeveniments importants que facin percebre com a desavantatjoses i perjudicials les normes existents, aquestes —tot i que de forma gradual— poden ser negociades i, per tant, canviades pel conjunt social. (ABB) [ARACIL (1982); TUSON (1988); TURELL (1988).]

(pàg. 362-363)